

Мирослава Анатоліївна Садова,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри політології
Національного університету «Києво-
Могилянська академія»,
м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0000-0002-4297-7317>

УДК 159.9.018:167.23

DOI [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2022-1\(84\)-49-55](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2022-1(84)-49-55)

Ксенія Анатоліївна Андросович,
кандидат психологічних наук,
завідувач відділу інтелектуального розвитку
обдарованої особистості
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0000-0002-4121-270X>

ОСОБИСТІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація.

У статті здійснено аналіз іноземних джерел за проблемою особистісного потенціалу обдарованих дітей юнацького віку як предмету психологічного дослідження. Розглянуто концептуальні положення низки іноземних вчених, які є провідними науковцями Американської національної асоціації обдарованих дітей, Каліфорнійського університету в Берклі, університету Північної Кароліни в Чапел-Хіллі, Центру політики в галузі освіти для обдарованих імені Естер Кац Розен, Ельського університету, Техаської асоціації обдарованих і талановитих дітей юнацького віку та ін.

Ключові слова: особистісний потенціал; талант; обдарованість; геніальність.

Постановка проблеми полягає в тому, що особистісний потенціал обдарованих дітей юнацького віку зарубіжними вченими розглядається з позиції впливу різних чинників (генетичного, виховного, соціального), де увага приділяється обдарованим з обмеженими можливостями та з малозабезпечених сімей.

Дослідженням особистісного потенціалу обдарованих дітей юнацького віку займається чимало сучасних іноземних науковців: Б. Кларк, С. Лауджин, М. Ховард-Гамільтон, Ф. Фаррал, Ф. Беннетт, Ф. Ганьє, Р. Суботнік, Д. Морісано, Л. Конрад, Абу-Хамур Башір; Аль-Хмуз Ханан, С. Баттерхем, Л. Хендерсон, Ф. Уоррелл, Д. Галлахер, Р. Оленчак, П. Ольшевські-Кубіліус, М. Нейхарт, П. Клінкенборд, С. Зіглер, О. Хеллер, Л. Уоттерс, Дж. Дізмани, М. Кармел та ін.

Нерозв'язаною проблемою сьогодення є те, що особистісний потенціал обдарованої особистості

ми розглядаємо з точки зору міжнародних наукових шкіл за останні 5–10 років.

Мета статті полягає в тому, щоб теоретично дослідити особистісний потенціал обдарованих дітей юнацького віку як предмету психологічного дослідження.

Барбара Кларк – президент Національної асоціації обдарованих дітей (NAGC). Вона вважає, що жодна дитина не народжується обдарованою, а тому ми створюємо та розвиваємо безмежний потенціал.

Потенціал обдарованості зароджується в дитини дуже рано. Дослідження, проведені автором, доводять, що такий розвиток є результатом взаємодії між генетичними даними дитини та відповідним середовищем, у якому зростає дитина. Жодна дитина не народжується обдарованою, а лише має потенціал обдарованості [2, с. 5].

Так, Сандра Лауджин вважає, що всі діти мають дивовижний потенціал, але лише ті, кому пощастило мати можливість розвивати власну унікальність у середовищі, що відповідає їх конкретним моделям і потребам, зможуть реалізувати свої здібності на високому рівні. Дослідження в галузі психології, неврології, лінгвістики та раннього навчання можуть допомогти батькам створити чуйне середовище, що дає змогу їхнім дітям максимально повно розвивати свій потенціал, тобто формувати обдарованість [8, с. 6].

Значну увагу Мері Ховард-Гамільтон приділяє батькам, які є першими вчителями для своїх обдарованих дітей. Саме вони мають забезпечити багате, чуйне середовище та керівництво, засноване на унікальних потребах та інтересах своїх дітей. Виховання дітей батьками буде більш ефективним, якщо вони створять відповідний емоційний та соціальний клімат і будуть чуйними до унікальної особистості та розвитку обдарованої дитини. Додаючи ідеї та ентузіазм, батьки знайомлять свою дитину зі світом навчання захоплюючим і приємним способом. Любов до навчання та відкриття є глибокою мотивацією для кожної дитини. Усе, що потрібно зробити батькам, це підбадьорити та відповісти [1, с. 3].

Натомість Еллен Д. Фідлер зазначає, що високоінтелектуальні діти не обов'язково мають бути успішними в навчанні. Насправді, так звані обдаровані учні можуть погано вчитися, тому що вони є надзвичайно розумними. Забезпечення того, щоб обдарована дитина реалізувала власний потенціал, вимагає розуміння того, що може піти не так як задовольнити незвичні потреби в навчанні надзвичайно здібних молодих людей [7, с. 412].

Так, С. Самохін, М. Сергєєва, О. Табуєва, коментуючи наявність підвищеного потенціалу (інтелектуального та/або художнього), вдаються до таких понять, як «обдарованість», «талант» і «геній». Талант розглядають як поняття більш «світське», ніж наукове, оскільки «немає теорій і методів, які б могли його розкрити. «Великий психологічний словник» трактує обдарованість як рівень здібностей, а «Словник практикуючого психолога» розглядає її як оцінку такого рівня [4, с. 5].

Геніальність – це набір здібностей, який визнає появу творців, що мають історичне значення в житті суспільства, засвідчують нову епоху в розвитку культури, науки та науково-технічного прогресу [8, с. 3].

Аарон Д. Грессон вважає, що сподівання дорослих на високі результати в процесі навчання не завжди можуть бути виправданими. Деякі обдаровані та перспективні діти та підлітки не отримують високі оцінки в середній школі. Автори праці «Обдарованість: функціональна концепція» вважають, що успіх є лише одним із рівнів, які належить до однієї з якостей, що характеризують один з аспектів особистості обдарованої дитини, – інструментального аспекту [12, с. 3].

На думку Френсіса Беннетта, багато обдарованих дітей «бояться творчої праці». Автор припускає, що такий страх є більш характерним для дітей із середніми здібностями, а не з обдарованістю [9, с. 81]. Обдарована дитина може боятися деяких негативних чинників, що пов'язані з її неординарністю (булінг, розчарування дорослих тощо). Однак моменти натхнення рятують його/її від цих страхів (обґрунтованих чи ні).

Слово «дар» Д. Грессон асоціює з ідеальним позначенням високого особистісного потенціалу – інтелектуального чи художнього. Для обдарованої людини навчання – це не праця, а задоволення; не обов'язок, а свято; не обіцянка високих досягнень, а майже гарантія. Так, Д. Грессон вважає, що обдарованість – це не діамантовий замок, а дорогоцінна руда, захована в глибині юної душі. Учитель має бути старателем, різцем дорогоцінних каменів і архітектором [13, с. 2]. На нашу думку, така багатofункціональність є єдиним способом розкриття особистого потенціалу дитини.

Варто зауважити, що Ф. Фаррал вважає, що можна вимірювати обдарованість методами, які не потребують жодних педагогічних навичок. Автор радить використовувати «церебральне сортування» – технологію вимірювання потенціалу дитини шляхом сканування її мозку. Такий пристрій свого часу порівнювали з Сортувальним капелюхом із серії книг про Гаррі Поттера [7, с. 12].

Зокрема Л. Хендерсон зазначає, що в декларації Аліс-Спрінгс (Mparntwe) 2019 р. описано політику Австралії, яка підтримує кожного учасника в реалізації його освітнього потенціалу, як зазначено в Законі про освіту (NSW) 2017 року [12, с. 6].

У центрі уваги системи шкільної майстерності є навчання. Усі аспекти цієї структури мають відношення до надання високопотенційним та обдарованим учням відмінної освіти.

Керівними принципами політики HPGE виступають доступ до навчальних програм, надання переваги високим очікуванням для високо потенційних та обдарованих учнів, якісна підготовка, навчання та лідерство, врахування індивідуальних особливостей потенціалу, що вимагає різних підходів і рівнів корекції [5, с. 3].

У власній диференційованій моделі обдарованості та таланту DMGT 2.0 Франсуа Ганьє описує студентів із високим потенціалом в інтелектуальній, творчій, соціально-емоційній і фізичній сферах. Автор наголошує на значущій відмінності високопотенційних і обдарованих студентів від інших учасників освітнього процесу. Студенти можуть значно просунутися вперед, іноді на декілька років і більше. У результаті цього їм можуть знадобитися розширені можливості навчання, що відповідають їхньому розвитку [3, с. 9].

Школи можуть забезпечити цільову підтримку перспективним та обдарованим студентам як в рамках ініціативи, фінансування тощо, так і у

визначенні певних труднощів, з якими може стикнутися адміністрація школи, враховуючи особливості контингенту абітурієнтів:

- учні-аборигени;
- учні з інвалідністю;
- учні з низьким соціально-економічним положенням;
- учні з різних культурних і мовних прошарків;
- сільські та віддалені;
- учні групи ризику [5, с. 6].

Також учасники освітнього процесу можуть зіштовхнутися з декількома джерелами неблагополуччя, з кумулятивним ефектом. Зарубіжні дослідження доводять, що особливості учнів, які перебувають в неблагополучному мікросередовищі, не завжди враховуються в програмах і школах для дітей з високим особистісним потенціалом. Учні з високим особистісним потенціалом потребують більш складного та диференційованого навчання з більшою глибиною і складністю. Навчальні програми, зворотний зв'язок, передбачувана практика та можливості доступу до інноваційного навчання з застосуванням новітніх педагогічних технологій щодо прискореного, додаткового та збагачуючого навчання – усе це необхідно для того, щоб допомогти обдарованим учасникам з високим потенціалом досягти високого рівня та успішної реалізації в навчальному процесі [10, с. 12].

Дослідник Д. Морісано підрахував, що половина обдарованої молоді досягає значно нижчих результатів, аніж їхній потенціал. У сфері шкільної психології обдаровані діти мають особливі потреби, які необхідно вирішувати [6, с. 7].

Психолог Ф. Уоррелл стверджує, що незлічена кількість підлітків перетворилася на дуже талановитих студентів коледжів у рамках Програми розвитку академічних талантів Каліфорнійського університету в Берклі – програми, яка пропонує літні додаткові та прискорені заняття для дітей від дошкільного віку до старшокласників. Згідно зі словами Ф. Уоррелла, провідного дослідника програми, учні, які мають труднощі щодо засвоєння вступних курсів при вступі на програму, можуть отримати до кінця найскладніші курси програми. Однак цей талант не процвітає сам по собі, стверджує науковець: «У людей є таланти в різних галузях, але якщо ці таланти не розвивати, то вони нічого не означають» [8, с. 3].

Без додаткової підтримки багато дітей із високим особистісним потенціалом залишаються позаду, погоджується Д. Галлахер, доктор філософії, почесний професор Університету Північної Кароліни в Чапел-Хіллі, який багато писав про навчання обдарованих дітей. «Коли у вас є дитина, вихована в бідності, без стимуляції та зі слабким розвитком мови, то ви часто втрачаєте дитину, яка могла б бути обдарованою», – пояснює він. «За належного середовища та належної освіти ви можете збільшити кількість здібних молодих людей і дорослих» [12, с. 9].

Психологи працюють у школах і через власні незалежні програми, щоб забезпечити молодь таким середовищем. «Вони роблять усе можливе, щоб знайти та виховати потенційно обдарованих дітей, а також підвищити успішність та творчу продуктивність видатних виконавців», – наголошує Р. Суботнік, доктор філософії, директор Центру політики в галузі освіти для обдарованих імені Естер Кац Розен при АРА. «Цей другий напрям розглядається як більш вибіркового та елітарного, але він також є важливим компонентом освіти для обдарованих», – каже Р. Суботнік. Вона полягає в тому, що учні всіх верств матимуть рівний доступ до вершин розвитку талантів, якщо школи ефективно розвиватимуть потенційні таланти [7, с. 4].

Тим не менш, психологи в цій галузі застерігають, що підтримка обдарованих у деяких державних школах небезпечна. В умовах обов'язкового тестування з високими ставками школи з обмеженими ресурсами змушені зосереджуватися на підвищенні оцінок слабких, а не на підвищенні успішності всіх учнів, включаючи обдарованих.

Оскільки шкільне середовище відіграє ключову роль у розкритті потенціалу обдарованих учнів, чимало психологів шукають різні способи виявлення талановитих учнів. «Нам потрібно почати працювати на рівні дитячого садка, щоб почати добре готувати дітей, щоб ті, хто має потенційні здібності, насправді достатньо розвинули ці здібності», – наголошує Ф. Уоррелл, який також є ад'юнкт-професором шкільної психології в Університеті штату Пенсильванія [2, с. 8].

Президент АРА, доктор філософії Р. Дж. Штернберг вивчає те, як заходи творчого та практичного мислення, зокрема написання підписів до мультфільмів і виконання практичних математичних дій, на додаток до SAT, передбачають успіх студентів коледжів. Науковець і його колеги з Єльського університету виявили, що тести значно краще проорокують успішність першокурсників, ніж тільки SAT, а також скорочують розрив між етнічними групами [11, с. 8].

Особливому ризику піддаються обдаровані учні з обмеженими можливостями. Нерідко особливості цих «виняткових» молодих людей не враховуються ані в програмах підтримки обдарованих, ані в академічних програмах, тому що їхні таланти та інвалідність часто маскують один одного. Про це зазначає шкільний психолог Рон Паломарес, доктор філософії з практичного управління АРА. Наприклад, нездатність дівчини до навчання приховує її здатність до математики, а здатність до математики компенсує її нездатність до навчання, тому вона отримує прохідні, але посередні оцінки з математики. «Щоб отримати послуги, потрібна освіта, а коли проблеми маскуються, вони залишаються без допомоги», – пояснює Паломарес [7, с. 5].

«Нам потрібно набагато більш детально вивчати кожну дитину та її потреби, а потім структурувати

програмні послуги з урахуванням цих потреб», – наголошує Р. Оленчак, доктор філософії, обраний президент Національної асоціації обдарованих дітей та директор Міського Інституту дослідження талантів Х'юстонського університету [9, с. 7]. Дослідження, що було проведено в інституті підтвердило, що соціальна й емоційна адаптації обдарованих студентів помірно корелюють з можливостями індивідуальної програми.

Психологи також працюють з педагогами та батьками, щоб надати обдарованій молоді безліч варіантів, які допоможуть розвинути їхні особливі навички та здібності. Окрім курсів підвищення кваліфікації, онлайн-класів і спеціалізованих шкіл, багато студентів можуть одночасно вступати до місцевого коледжу чи університету. Програма, яку Ф. Уоррелл допомагає реалізовувати в Берклі, пропонує студентам інтенсивні літні програми і доступ до університетських бібліотек та лабораторій [11, с. 12].

У Центрі розвитку талантів у Північно-Західно-му університеті, який очолює доктор філософії, психолог П. Ольшевські-Кубіліус, курс навчання учнів середньої школи доповнюється інтенсивними курсами, де річний навчальний матеріал викладається за декілька тижнів.

Ще одним варіантом є наставництво з боку експертів. Центр політики в галузі освіти для обдарованих об'єднує талановитих підлітків із видатними мислителями в найрізноманітніших галузях, від музики до психології, у рамках свого проекту Pinnacle та саміту молодих вчених із соціальних наук. Програми надають учням можливість познайомитися з іншими талановитими однолітками [3, с. 17]. «Діти, які не мають можливості спілкуватися зі своїми однолітками та однодумцями, особливо серед надзвичайно обдарованих, зазвичай мають серйозні проблеми», – зазначає клінічний дитячий психолог із Монтани Морін Нейхарт, доктор філософії, пояснюючи, що обдаровані діти вкрай потребують взаємодії з іншими людьми, які поділяють ті ж інтереси, здібності та прагнення – якості, які вони рідко знаходять у «нормальних» однолітків [2, с. 18].

Так, П. Клінкенборд з університету Вісконсіна-Уайтуотер здійснила аналіз сучасних теорій мотивації, які мають значення для обдарованих і талановитих студентів. Дослідницею було описано й обговорено рамки очікування-цінності, теорії внутрішньої та зовнішньої мотивації, орієнтації на цілі, самоефективність, самосприйняття, а також теорію атрибуції щодо наслідків для психології та освіти обдарованих і талановитих студентів. Представлено ілюстративне емпіричне дослідження мотивації обдарованих студентів, а також надано модель факторів мотивації як практичної структури для розгляду практики навчання з цією групою населення [9, с. 7].

Огляд досліджень факторів особистості та обдарованості дає змогу констатувати, що обдарова-

ні учні частіше демонструють позитивні атрибуції успіху та невдачі, наприклад, приписуючи успіх власним здібностям і зусиллям і приписуючи невдачу до невдачі або списуючи її на неправильний вибір стратегії [9, с. 11].

Зокрема С. Зіглер і О. Хеллер продемонстрували певний успіх у перенавчанні негативних атрибуцій, які мають обдаровані студенти. У дослідженні молодих дівчат-підлітків, які були обдарованими до науки, вони виявили, що підготовка вчителів, які допомагають учням давати позитивні оцінки власним успіхам, підвищувала як успішність на уроках фізики, так і мотивацію учнів.

TARGET – це модель для структурування практик у класі таким чином, щоб сприяти мотивації студентів. Розроблена як модель батьківства, ця модель розглядає шість практик у класі, які, як було показано (через потужну дослідницьку базу), впливають на мотивацію учнів і які перебувають під контролем окремих учителів. TARGET – це абревіатура, що означає шість змінних або структур класу, які впливають на мотивацію студентів: завдання, повноваження, визнання, групування, оцінка та час. Модель була розроблена для освіти загалом, проте аналіз кожної частини моделі виявляє рекомендовані практики, які можуть підтримати обдарованих учнів як у звичайних, так і в спеціальних класах [13, с. 16].

Науковці Л. Уоттерс, Дж. Дізмман та М. Кармел досліджуючи питання, чому обдарованим студентам необхідно приділяти особливу увагу, виділяють деякі широкі стратегії, які можна застосувати для підтримки обдарованих. Обдаровані діти – це виняткові діти, кожен із них має власну вроджену специфічну здатність досягати успіху в сферах, які відповідають їхнім інтелектуальним здібностям [11, с. 6].

Австралійська асоціація освіти обдарованих і талановитих (AAEGT) опублікувала власну позицію щодо майбутнього Австралії. Вченими було виокремлено три компоненти, які мають впливати на забезпечення підтримки обдарованих:

- процвітання Австралії залежить від її здатності визнавати та плекати своє різноманітне обдароване та талановите населення;

- у всіх соціально-культурних групах по всій Австралії є студенти з видатним потенціалом і винятковими здібностями;

- розроблення конкретних політик, програм і положень та їх впровадження мають важливе значення для виклику та допомоги цим студентам у розкритті свого потенціалу [13, с. 16].

Так, С. Баттерхем розглядає інші причини, чому необхідно надавати підтримку студентам, які вже наділені інтелектуальними здібностями, а отже, мають певні переваги. Хоча генетична схильність можливо і забезпечила цих людей винятковим інтелектом, проте цього недостатньо. Це подібно до того, наскільки різним буде результат, коли однакові насінини, кинуті на вітер, ті, приземляються

в різних місцях. Одні потраплять у багатий і придатний ґрунт, будуть процвітати й рости, а інші, що впадають на камінь, загинуть. Для тих, хто приземлиться на скелі, необхідна реакція навмисного переселення на більш родючий ґрунт [9, с. 21].

Також Танненбаум наголошує на необхідності розрізняти ранні обіцянки та виконання. Дослідник стверджує, що інтелект або психічні структури людини визначають існування високого потенціалу, а суспільство та середовище забезпечують напрям і шлях до реалізації. Він вважає, що важливими є п'ять факторів особистісного потенціалу обдарованого учня: чудовий вроджений інтелект (IQ), виняткові спеціальні здібності (музика, природознавство, математика), неінтелектуальні фасилітатори (мотивація, наполегливість, цікавість), вплив середовища та удача [5, с. 7].

Відповідно до всіх цих факторів перевага надається тим, хто досяг значущості. Хоча успіх залежить від сукупності всіх факторів, недосягнення може бути результатом навіть одного дефіциту. Отже, будь-який набір характеристик або визначень, які ми можемо використовувати для визначення обдарованості, буде відігравати роль певного соціального конструкта. Без неупередженого визнання потенціалу чи надання відповідного втручання ми не знаємо, чи зможе обдарована дитина реалізувати свій потенціал і стати виробником знань. Зрозуміло, що вирішуючи, хто є обдарованим і потребує підтримки, ми маємо широко використовувати мережу та покладатися на якісні та кількісні показники потенціалу [12, с. 3].

Компанія Birch Corpse прийняла рішення використовувати термін High Potential Learners (HPL) для характеристики дітей, замість слів «обдарований», «обдарований і талановитий», «здібніший» або «дуже здібний». Усі ці терміни широко використовувалися у школах і засобах масової інформації у минулому. Ми вживаємо термін «учень з високим потенціалом» на позначення тих учнів, які здатні досягти успіху в навчанні з широкого кола предметів (наприклад, англійська мова, театральне мистецтво або технології). Це також стосується тих учнів, які можуть досягти успіху в практичних навичках, таких, як спорт, лідерство та художнє виконання. Дитина може бути ідентифікована як учень з високим потенціалом у багатьох галузях навчальної програми або в рамках певного предмета чи галузі. Деякі діти значно просунулися у своїх пізнавальних здібностях, що ще більше відрізняє їх від інших дітей. Характеристики та труднощі, пов'язані з навчанням дітей із високим потенціалом будуть ще більш вираженими у дітей, які виключно або глибоко обдаровані [10, с. 4].

Винятково обдаровані діти – це діти з когнітивними здібностями із 0,1 % населення (або 1 із 1000).

Глибоко обдаровані діти – це діти з когнітивними здібностями із 0,03 % населення (або 1 із 3333).

Абу-Хамур Башір, Аль-Хмуз Ханан розглядали актуальну проблему неуспішності обдарованих

старшокласників. Так, у своєму дослідженні вони порівнювали учнів з низькою успішністю з учнями з високою та середньою успішністю та мотивацією, саморегуляцією та відношенням до своєї школи і вчителів. Усі учасники були здібними учнями 10 та 11 класів середньої школи для обдарованих у Австралії (n = 197). Вчителі ранжували учнів з двох предметів: англійської мови та математики: з високою, середньою та низькою успішністю. Учасникам було запропоновано відповісти на два опитування, у яких вимірювалися їхні особистісні характеристики. Результати дослідження показали, що саме математичні, а не мовні досягнення, можна упевнено використовувати для класифікації обдарованих учнів; учні з високою успішністю мали більш високі середні бали, ніж учні з середньою та низькою успішністю за всіма змінними дослідженнями [12, с. 2].

Практичний психолог Л. Конрад з Великої Британії (модератор глобального чату на основі Техаської асоціації обдарованих і талановитих) обговорила актуальну тему в спільноті обдарованих щодо постановки цілей. Вчена вважає, що найважливішим кроком у встановленні цілей є визначення цілей. Стратегії допомоги обдарованим учням мають враховувати управління часом, темп і шляхи досягнення своїх цілей. Учні можуть визначити власні сильні та слабкі сторони; почати ведення обліку прогресу чи портфолію; керувати власними навчальними цілями в міру дорослішання. На думку Л. Конрад, студенти мають навчитися мистецтву передбачуваності – мислення наперед з цілі. Вони повинні розглянути добре продуманий план, відправну точку та реалістичні очікування. Після початку процесу студенти можуть розробити конкретні стратегії для моніторингу особистого прогресу та знати про будь-які проблеми, які заважають їм досягти цілей. Їм потрібно базове розуміння того, що означає «саморефлексія» та її роль в оцінці успіху чи невдачі. Саморегулювання мотивації, її контроль, зміна ставлення до неї можуть вплинути на успішність учнів. Учні, які отримують саморегуляцію емоцій, можуть покращити своє навчання. Контроль когнітивних стратегій за допомогою саморегуляції може покращити навчання та продуктивність [11, с. 1].

На думку І. Якимової програма роботи з обдарованою молоддю має розроблятися з метою створення сприятливих умов для розкриття особистісного потенціалу, пошуку, підтримки та стимулювання розвитку творчих здібностей учнів під час здобування наукової освіти. Передбачається розроблення й впровадження ефективних засобів і технологій пошуку, навчання, виховання та самовдосконалення обдарованої особистості, створення умов для її гармонійного розвитку [14, с. 2].

Таким чином, на відміну від надання освітніх послуг і розкриття особистісного потенціалу обдарованих дітей юнацького віку в Україні, за кордоном значно більшу увагу приділяють дітям з обмеженими можливостями і талановитим дітям із малозабезпечених сімей. Значну увагу приділяють

обдарованим щодо постановки цілей для розкриття та реалізації власних потенційних можливостей у різних сферах життєдіяльності.

Перспективами подальших досліджень виступатимуть теоретичні та емпіричні обґрунтування мотиваційного компонента особистісного потенціалу обдарованих дітей юнацького віку.

Використані літературні джерела

1. *Howard-Hamilton M.* Gifted adolescents: Psychological behaviors, values, and developmental implications / Mary Howard-Hamilton. Bridget A. Franks. – 2018. – URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02783199509553656>.

2. No Child Is Just Born Gifted: Creating and Developing Unlimited Potential. Barbara Clark is a past-president of the National Association for Gifted Children (NAGC). – 2016. – URL: <https://www.nagc.org/blog/no-child-just-born-gifted-creating-and-developing-unlimited-potential>.

3. Gifted Children: How to Bring Out Their Potential. Enrichment activities can provide for very bright kids / By Christian Fischer // *Scientific american mind* august. – 2008. – URL: <https://www.scientificamerican.com/article/coaching-the-gifted-child/>.

4. Assessment of student's potential based on the data concerning productivity and psychological comfort of education. Evaluación del potencial del alumno en base a datos relativos a productividad y confort psicológico educativos / I. Samokhin; M. Sergeeva; E. Tabuyeva; T. Stanchulyak; E. Kolesina. – 2018. – Vol. 39 (# 02). – P. 22. – URL: <https://www.revistaespacios.com/a18v39n02/a18v39n02p22.pdf>.

5. Excellence for high potential and gifted students. 2019. – URL: <https://education.nsw.gov.au/teaching-and-learning/school-excellence-and-accountability/school-excellence-in-action/effective-improvement-measures-and-strategies/excellence-for-high-potential-and-gifted-students>.

6. Can Personal Goal Setting Tap the Potential of the Gifted Underachiever? Dominique Morisano Bruce M. Shore. – 2010. – URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02783193.2010.508156>.

7. *Ellen D. Fiedler.* Gifted Children: The Promise of Potential / The Problems of Potential / Ellen D. Fiedler // *Handbook of Psychosocial Characteristics of Exceptional Children*. – 1999. – P. 401–441. – URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4757-5375-2_16.

8. *Laujin S.* Psychotherapist, Psychologist, Neuropsychologist in Hong Kong / S. Laujin. – 2021. – URL: <https://sandalaujin.com/gifted-child?lang=en>.

9. *Pamela R. Clinkenbeard.* Motivation and gifted students: implications of theory and research pamela. Clinkenbeard. University of Wisconsin-Whitewater / R. Pamela // *Psychology in the Schools*. – 2012. – Vol. 49(7). – P. 1–10. – URL: https://www.arts.unsw.edu.au/sites/default/files/documents/Motivation_and_Gifted_Students.pdf.

10. High potential learners. – 2021. – URL: <https://www.birchcopse.co.uk/high-potential-learners>.

11. *Conrad L.* Personal Goal Setting and Self-Regulation for Gifted Children / Lisa Conrad. – 2022. – URL: <https://>

globalgchatpoweredbytagt.wordpress.com/2019/03/11/personal-goal-setting-and-self-regulation-for-gifted-children/.

12. *Abu-Hamour, Bashir A* Study of Gifted High, Moderate, and Low Achievers in Their Personal Characteristics and Attitudes toward School and Teachers / Abu-Hamour, Bashir; Al-Hmouz, Hanan. // *International Journal of Special Education*. – 2013. – Vol. 28 No. 3 – P. 5–15. – URL: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1024419>.

13. *Aaron D. Gresson* In Search of the Potentially Gifted: Suggestions for the School Administrator / Aaron D. Gresson. David G. Carter Sr. – 2010. – URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00098655.1977.9959190?journalCode=vtch20>.

14. *Якимова І. Л.* Проблема врахування особистісного потенціалу обдарованих учнів у закладах спеціалізованої освіти наукового спрямування / І. Л. Якимова // *Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат: матеріали Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції*. – 2021. С. 1–2. – Київ. – URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18740/1/57_Yakymova.pdf.

References

1. Howard-Hamilton, Mary, Bridget, A. Franks (2018). Gifted adolescents: Psychological behaviors, values, and developmental implications. Retrieved from: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02783199509553656>.

2. No Child Is Just Born Gifted: Creating and Developing Unlimited Potential. Barbara Clark is a past-president of the National Association for Gifted Children (NAGC). (2016). Retrieved from: <https://www.nagc.org/blog/no-child-just-born-gifted-creating-and-developing-unlimited-potential>.

3. Fischer, Ch. (2008). Gifted Children: How to Bring Out Their Potential. Enrichment activities can provide for very bright kids. *Scientific american mind* august. Retrieved from: <https://www.scientificamerican.com/article/coaching-the-gifted-child/>.

4. Samokhin, I., Sergeeva, M., Tabuyeva, E., Stanchulyak, T., Kolesina, E. (2018). Assessment of student's potential based on the data concerning productivity and psychological comfort of education. *Evaluación del potencial del alumno en base a datos relativos a productividad y confort psicológico educativos*. Vol. 39 (# 02). P. 22. Retrieved from: <https://www.revistaespacios.com/a18v39n02/a18v39n02p22.pdf>.

5. Excellence for high potential and gifted students (2019). Retrieved from: <https://education.nsw.gov.au/teaching-and-learning/school-excellence-and-accountability/school-excellence-in-action/effective-improvement-measures-and-strategies/excellence-for-high-potential-and-gifted-students>.

6. Bruce M. Shore (2010). Can Personal Goal Setting Tap the Potential of the Gifted Underachiever? *Dominique Morisano*. Retrieved from: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02783193.2010.508156>.

7. Ellen D. Fiedler (1999). Gifted Children: The Promise of Potential / The Problems of Potential. *Handbook of Psychosocial Characteristics of Exceptional Children*. P. 401–441. Retrieved from: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4757-5375-2_16.

8. Laujin, S. (2021). Psychotherapist, Psychologist, Neuropsychologist in Hong Kong. Retrieved from: <https://sandraLaujin.com/gifted-child?lang=en>.

9. Pamela, R. (2012). Clinkenbeard. Motivation and gifted students: implications of theory and research Pamela. Clinkenbeard. University of Wisconsin-Whitewater. *Psychology in the Schools*. Vol. 49(7). P. 1–10. Retrieved from: https://www.arts.unsw.edu.au/sites/default/files/documents/Motivation_and_Gifted_Students.pdf.

10. High potential learners (2021). Retrieved from: <https://www.birchcopse.co.uk/high-potential-learners>.

11. Conrad, L. (2022). Personal Goal Setting and Self-Regulation for Gifted Children. Retrieved from: <https://globalgchatpoweredbytagt.wordpress.com/2019/03/11/personal-goal-setting-and-self-regulation-for-gifted-children/>.

12. Abu-Hamour, Bashir; Al-Hmouz, Hanan (2013). A Study of Gifted High, Moderate, and Low Achievers in Their Personal Characteristics and Attitudes toward School and Teachers. *International Journal of Special Education*. – Vol. 28 No. 3 – P. 5–15. Retrieved from: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1024419>.

13. Aaron, D. Gresson, David, G. Carter Sr. (2010). In Search of the Potentially Gifted: Suggestions for the School Administrator. Retrieved from: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00098655.1977.9959190?journalCode=vtch20>.

14. Yakymova, I. L. (2021). Problema vrakhuvannia osobystisnoho potentsialu obdarovanykh uchniv u zakladakh spetsializovanoi osvity naukovoho spriamuvannia [The problem of taking into account the personal potential of gifted students in institutions of specialized education]. *Inklyuzyvna osvita: ideia, stratehiia, rezultat – Inclusive education: idea, strategy, result*. P. 1–2. Kyiv. Retrieved from: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18740/1/57_Yakymova.pdf [in Ukrainian].

Sadova Myroslava, Doctor of Psychological Sciences, Professor, Professor of the Department of Political Science of the National University “Kyiv-Mohyla Academy”, Kyiv, Ukraine

Androsovykh Ksenia, Candidate of Psychological Sciences, Head of the Department of Intellectual Development of Gifted Personality of Institute of Gifted Child of NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

PERSONAL POTENTIAL OF GIFTED CHILDREN IN YOUNG AGE AS A SUBJECT OF PSYCHOLOGICAL RESEARCH

Summary.

The article analyzes foreign sources on the problem of personal potential of gifted young children as a subject of psychological research. The authors considered the conceptual positions of such foreign scientists as B. Clark, S. Laujin, M. Howard-Hamilton, F. Farral, F. Bennett, F. Gagnier, R. Subotnik, D. Morisano, L. Conrad, Abu Hamur Bashir; Al-Hmuz Hanan, S. Butterham, L. Henderson, F. Warrell, D. Gallagher, R. Olenchak, P. Olszewski-Kubilius, M. Neuhart, P. Klinkenboard, S. Ziegler, O. Heller, L. Watters, J. Dismann, M. Carmel, and others.

In foreign studies, we refer to the provisions of the American National Association of Gifted Children (giftedness is acquired with educational and social factors). According to the program of development of academic talents of the University of California at Berkeley, an important component is the disclosure of personal potential. The program includes summer extra and accelerated classes for children from kindergarten to 11th grade.

The University of North Carolina at Chapel Hill deals with giftedness and personal development in children of all walks of life. With the right environment and education, the number of talented young people and adults can be increased.

The Center for Educational Policy for the Gifted named after Esther Katz Rosen at the APA provides students of all walks of life with equal access to the peaks of talent development and its implementation in various European educational institutions.

Yale University researchers are exploring the personal potential of students with disabilities. The Texas Association of Gifted and Talented Young Children considered setting goals and implementing them in overcoming psychological barriers.

Thus, in contrast to the provision of educational services and the disclosure of personal potential of gifted young children in Ukraine, abroad much more attention is paid to children with disabilities and talented children from low-income families, much attention is paid to gifted in various spheres of life.

Keywords: personal potential; talent; giftedness; genius.

Стаття надійшла до редколегії 10 лютого 2022 року